



UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De eenvoud van de tweedeling

de Beer, P.T.

Published in:
Sociologie Magazine

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

de Beer, P. (2016). De eenvoud van de tweedeling. *Sociologie Magazine*, 24(1), 6-8.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De eenvoud

VAN DE TWEEDELING

ESSAY

DE TWEEDELING, DE KLOOF, DE SCHEIDSLIJN – HET ZIJN TERMEN DIE VAAK NAAR BOVEN KOMEN OM EEN MAATSCHAPPELIJK VERSCHIJNSEL OVERZICHTELIJK TE MAKEN. MAAR ZIJN DIE WEL TERECHT? OVER KLOKVORMIGE VERDELINGEN EN DUNNE STAARTEN.

tekst PAUL DE BEER

MAATSCHAPPELIJKE DISCUSSIES worden een stuk overzichtelijker als we deze duiden in termen van een tweedeling. Mannen komen van Mars en vrouwen van Venus. Het Westen is individualistisch en het Oosten collectivistisch. Ouderen zijn solidair en jongeren zijn op hun eigen belang gericht. En natuurlijk wordt de kloof tussen arm en rijk steeds dieper.

Meestal is het ook niet zo moeilijk om cijfers te vinden die deze tweedeling onderbouwen. Zo heeft 10% van de bevolking van Nederland tweederde van het totale vermogen in handen. Die rijkste 10% heeft hiermee gemiddeld bijna twintig keer zoveel vermogen als de overige 90% van de bevolking. Bovendien is het vermogen van de rijkste 10% sinds 2006 met 8% gegroeid, terwijl het vermogen van de overige 90% met 28% is gedaald. De kloof tussen arm en rijk wordt dus inderdaad steeds dieper.

Maar dit is niet de enige maatschappelijke tweedeling die zorgen baart. Recent constateerde het CPB dat zich op de arbeidsmarkt een polarisatietendens voordoet, waarbij de werkgelegenheid aan

de bovenkant en – in mindere mate – aan de onderkant groeit, maar in het midden afkalt. Zo dreigt het midden te verdwijnen en valt er een gat tussen de onderkant en de bovenkant. Daarnaast is er een steeds scherpere scheidslijn tussen de *insiders* en de *outsiders* op de arbeidsmarkt, de werknemers met een goed beschermde vaste baan aan de ene kant en de flexwerkers en zzp'ers met weinig werk- en inkomenszekerheid aan de andere kant.

ZWEIDRITTELGESELLSCHAFT

En dan is er nog de groeiende kloof tussen hoog en laag opgeleiden, die zich niet alleen op sociaaleconomisch gebied manifesteert, maar bijvoorbeeld ook in de politiek, zoals Bovens en Wille in hun *Diplomademocratie* uit 2010 lieten zien. Kortom, naast de klassieke scheidslijn tussen arm en rijk, ontstaan er nieuwe scherpe scheidslijnen tussen hoog en laag opgeleiden en tussen *insiders* en *outsiders*. Er lijkt dus alle reden om ons zorgen te maken over een groeiende tweedeling in de Nederlandse samenleving.

Die zorg is overigens allerminst nieuw.

Zo waarschuwde PvdA-voorman Joop den Uyl bij de algemene beschouwingen in de Tweede Kamer in 1984 al voor een dreigende tweedeling in de samenleving. 'Steeds diepere kloven tekenen zich af, tussen werkkenden en hen die van het arbeidsproces zijn uitgesloten. Tussen hen, die uitzicht hebben op inkomensverbetering en hen die in koopkracht achteruitgaan. Tussen degenen, die kansen hebben om deel te nemen aan nieuwe ontwikkelingen in techniek en economie en hen voor wie de poort naar de toekomst gesloten lijkt.' 'De boel bij elkaar houden' was voor hem dan ook de belangrijkste politieke opdracht. Daarna is de tweedeling van de samenleving nog diverse malen opgedoken, onder meer in de vorm van moderniseringsverliezers versus moderniseringswinnaars, globaliseringswinnaars en -verliezers en de *Zweidrittelgesellschaft*.

Maar hoe is het nu werkelijk gesteld met die maatschappelijke scheidslijnen en de tweedeling van de Nederlandse samenleving? Ik stel voor van een maatschappelijke scheidslijn te spreken als er aan twee voorwaarden is voldaan. De eerste voorwaarde

is dat de mensen die zich aan weerszijden van de (denkbeeldige) lijn bevinden meer van elkaar verschillen dan de mensen aan dezelfde kant van de lijn. De tweede voorwaarde is dat er weinig grensverkeer plaatsvindt: slechts weinigen overschrijden de scheidslijn en verplaatsen zich van ene groep naar de andere. Een dergelijke scheidslijn markeert per definitie een tweedeling van de samenleving.

REGRESSIEANALYSES

Wie vertrouwd is met statistisch onderzoek, weet dat zulke scheidslijnen uitzonderlijk zijn. Meestal is de variatie *binnen* groepen groter dan het verschil tussen groepen. Daarom komt de verklaarde variantie in regressieanalyses ook maar zelden boven de 50% uit. Bovendien laten veel maatschappelijke verschijnselen – of het nu gaat om inkomen, vermogen, opleiding of geluk – een ‘normale’ klokvormige verdeling zien: de meeste mensen zitten in het midden en hoe verder daar vandaan, hoe dunner de staarten worden. Vaak is die verdeling scheef (een lognormale verdeling in statistische termen) en is er een concentratie aan de onderkant (of aan de bovenkant). Maar een U-vormige verdeling, met twee pieken gescheiden door een kloof, komt eigenlijk nooit voor. Statistisch gezien zijn maatschappelijke scheidslijnen en tweedelingen hoge uitzondering.

Nu kan men tegenwerpen dat dit een wat al te strikte interpretatie van het woord ‘scheidslijn’ is. In de praktijk wordt daarmee toch vooral bedoeld dat de verschillen tussen maatschappelijke groepen groter worden. Als het verschil in inkomen (of vermogen) tussen de rijkste 10% en de armste 10% groter wordt of als hoog en laag opgeleiden steeds meer van mening gaan verschillen over belangrijke maatschappelijke kwesties, kunnen we toch ook spreken over het prominenter worden van scheidslijnen of het ontstaan van een tweedeling?

Dit mag zo zijn, ook dan is het om twee redenen nog maar de vraag of het correct is de maatschappelijke ontwikkelingen in Nederland te duiden in termen van scherpere scheidslijnen en een groeiende tweedeling. De eerste reden is, dat de ontwikkelingen niet zo eenduidig zijn als vaak wordt aangenomen. Zo is er de afgelopen jaren door de experts in Nederland heftig getwist over de vraag of de inkomensongelijkheid in Nederland nu wel of niet toeneemt. Dit meningsverschil wordt veroorzaakt



Ook de scheidslijnen ten aanzien van inkomens en *vermogens* komen dus *allerminst* overeen.

doordat er tal van manieren zijn om de inkomensongelijkheid te meten, afhankelijk van onder meer het inkomensbegrip (bijvoorbeeld bruto individuele inkomens of gestandaardiseerde huishoudensinkomens) en de gehanteerde ongelijkheidsmaatstaf (bijvoorbeeld de Gini-coëfficiënt of de verhouding tussen de rijkste en de armste 10%). Ook is het niet zo evident dat de positie van laag opgeleiden op de arbeidsmarkt ten opzichte van hoog opgeleiden steeds verder verslechtert. Zo is het werkloosheidsrisico van laag opgeleiden in vergelijking met dat van hoog opgeleiden al decennialang betrekkelijk stabiel.

ARME MILJONAIRES

De tweede reden is dat de scheidslijnen op verschillende terreinen geenszins samenvallen. Zo kun je bij de vermogens van een scheidslijn spreken tussen de rijkste 10% en de overige 90% van de bevolking. Maar bij de scheidslijn tussen hoog en laag opgeleiden hebben we het meestal over de 32% van de bevolking met ten minste een hbo- of academisch diploma versus de 68% middelbaar en laag opgeleiden. De scheidslijn tussen *insiders* en *outsiders* op de arbeidsmarkt loopt tussen de twee op de drie werkenden met een vaste baan (de *insiders*) en de een op de drie werken- →

den met een flexibel contract of zzp-status (de *outsiders*).

En niet alleen de omvang van de groepen verschilt sterk, de verschillende scheidslijnen doorsnijden elkaar. Van de hoog opgeleide werkenden onder 35 jaar heeft 42% geen vaste baan en zou op grond daarvan tot de *outsiders* op de arbeidsmarkt kunnen worden gerekend. Tegelijkertijd heeft 71% van de laag opgeleide werkenden tussen 45 en 65 jaar wel een vaste baan en maakt daarmee deel uit van de groep *insiders*. Een ander interessant gegeven, waarover we pas sinds kort betrouwbare cijfers hebben, is dat een op de tien miljonairs behoort tot de 30% van de huishoudens met het laagste inkomen. Omgekeerd heeft een op de zes huishoudens in de top-10% van de inkomensverdeling een negatief vermogen oftewel schulden. Ook de scheidslijnen ten aanzien van inkomens en vermogens komen dus allerminst overeen.

Dit betekent dat, ook als er in afzonderlijke domeinen sprake is van een tweedeling, dit nog niet impliceert dat er een maatschappelijke tweedeling is. Om de gedachten te bepalen: als we de scheidslijnen in vier maatschappelijke domeinen – arbeid, opleiding, inkomen en vermogen – combineren, hebben we al zestien (24) verschillende groepen, waarvan er slechts twee op elk domein laag of hoog scoren, terwijl de andere veertien bestaan uit combinaties van hoge en lage scores. Weg tweedeling!

De laag opgeleiden, de *outsiders*, de armen en de globaliseringsverliezers zijn dus weliswaar overlappende groepen, maar vallen zeker niet samen. Het is dan ook te simpel om de samenleving te karakteriseren in termen van een tweedeling. Deze conclusie is niet alleen wetenschappelijk relevant, het heeft ook belangrijke beleidsimplicaties.

AVERECHTS EFFECT

Als men maatschappelijke ongelijkheid wil verminderen kan men grofweg twee routes volgen. Het meest voor de hand ligt om de scheidslijnen in verschillende domeinen te verzachten of weg te nemen. Het alternatief is om de samenhang te verzwakken tussen de positie die individuen in verschillende domeinen innemen. Wat beleidsmakers zich zelden realiseren, is dat succes op de ene route een averechts effect kan sorteren op de andere route.

Neem de veelvuldig geuite wens om



Als men maatschappelijke ongelijkheid wil *vermindere*ren kan men grofweg twee routes volgen.

de scherpe scheidslijn tussen *insiders* en *outsiders* op de arbeidsmarkt weg te nemen. Hiertoe kan men bijvoorbeeld het verschil in ontslagbescherming tussen oudere werknemers met een vaste baan en jongeren met een flexibele baan verminderen. Echter, als gevolg daarvan zullen de wat oudere laag opgeleide werknemers met een vaste baan de meeste kans lopen werkloos te worden en daarmee ook tot de *outsiders* te gaan behoren. Vanwege hun leeftijd en lage opleidingsniveau zijn hun kansen dan heel wat slechter dan van hun jongere lotgenoten. Deze maatregel zou de samenhang tussen een lage opleiding en een slechte arbeidsmarktpositie versterken. Anders gezegd, de scheidslijnen op de arbeidsmarkt en in de opleidingsverdeling zouden meer gaan samenvallen.

Een ander voorbeeld is de sterke nadruk op onderwijs en scholing om de *employability* van de beroepsbevolking te vergroten. Zo wordt iedereen die geen startkwalificatie – een diploma op mbo2-niveau – heeft als voortijdig schoolverlater aangeduid. Dit zou onbedoeld ertoe kunnen bijdragen dat laag opgeleiden een stempel als kansarm krijgen opgedrukt en daarmee het beeld van werkgevers kunnen versterken dat je zo iemand maar beter niet kunt aannemen.

De paradox is, dat degenen die een maatschappelijke tweedeling trachten te voorkomen door de scheidslijnen op verschillende domeinen weg te nemen, er onbedoeld toe zouden kunnen bijdragen juist scherpere scheidslijnen te creëren.

Dit is in essentie de paradox van de meritocratische samenleving, waarin ieders maatschappelijke positie gebaseerd is op persoonlijke 'verdiensten', maar de ongelijkheid uiteindelijk groter en hardnekkiger is dan in een traditionele klassensamenleving. Wie een verdere maatschappelijke tweedeling wil voorkomen, doet er dus goed aan bepaalde scheidslijnen in stand te houden om te voorkomen dat de samenhang tussen de verschillende dimensies van ongelijkheid sterker wordt. ✗

LITERATUUR

Diplomademocratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie.

Mark Bovens Et Anchril Wille (2010) *Amsterdam: Bert Bakker*.

De toekomst onder ogen. J.M. den Uyl (1986) *Amsterdam: Bert Bakker*.